



Jerzy Jarowiecki

Władysław Marek Kolasa

Najważniejsze polskie gazety

do wybuchu pierwszej wojny światowej w kontekście zabezpieczenia ich dla potomnych (charakterystyka, badania, zasoby)

Gazety - problemy definicyjne

Gazeta czyli

- czasopismo treści ogólnej
 - bez ograniczeń tematyki
 - pełni funkcję informacyjną (i publicystyczną)
 - adresowane do najszerszego grona czytelników

- wydawane od 2 do 7 razy w tygodniu

- w drodze wyjątku niektóre inne pisma (np. urzędowe)

Gazety – zasady doboru

- Ważne dla kultury polskiej
- Ważne dla rozwoju prasy
- Uznane przez historiografię
- Reprezentatywne terytorialnie

147 tytułów

(z ponad tysiąca gazet z lat 1729-1914)

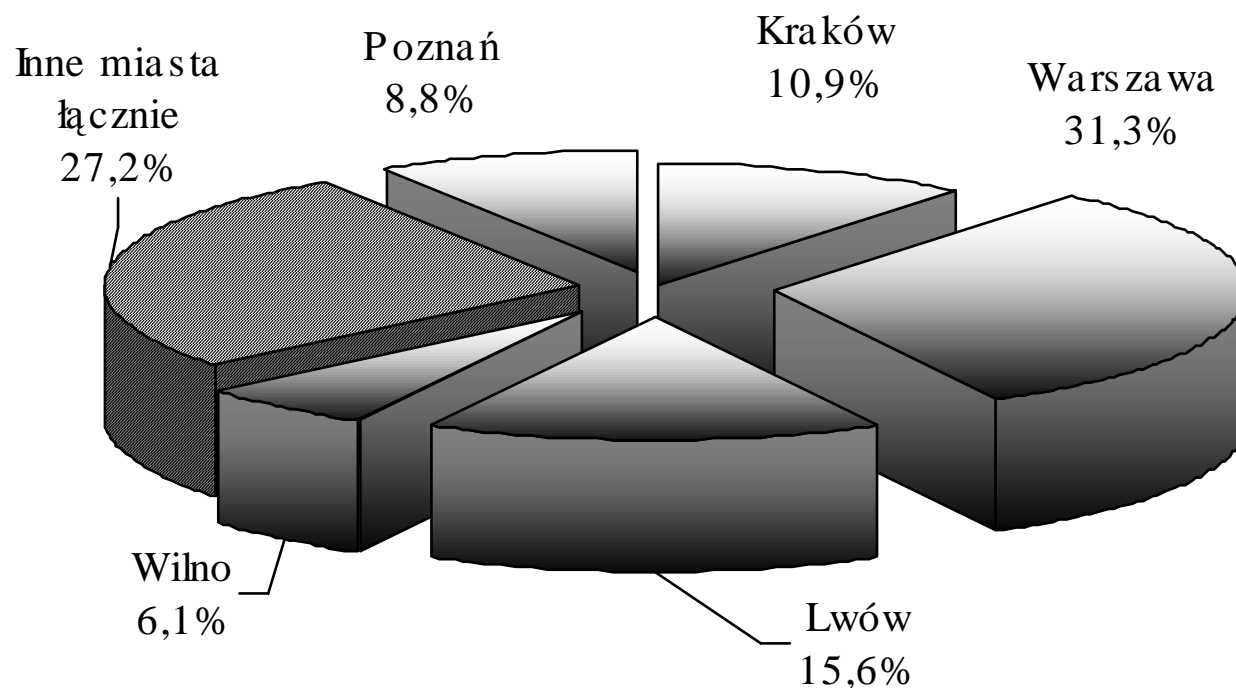
Statystyka i szacunki

- ❑ 147 tytułów (od 1 do 144 lat)
- ❑ 2630 roczników (po 150-200 zesz.)
- ❑ Grzbiet oprawny (252-336 mb)
- ❑ Razem 3-4 mln stron tekstu (A2, A3)
- ❑ Łączna długość grzbietu 1325-1767 km
- ❑ Łączna powierzchnia 39-53 ha

252-336 mb



Prasowe ośrodki wydawnicze



Warszawa 46

Lwów 23

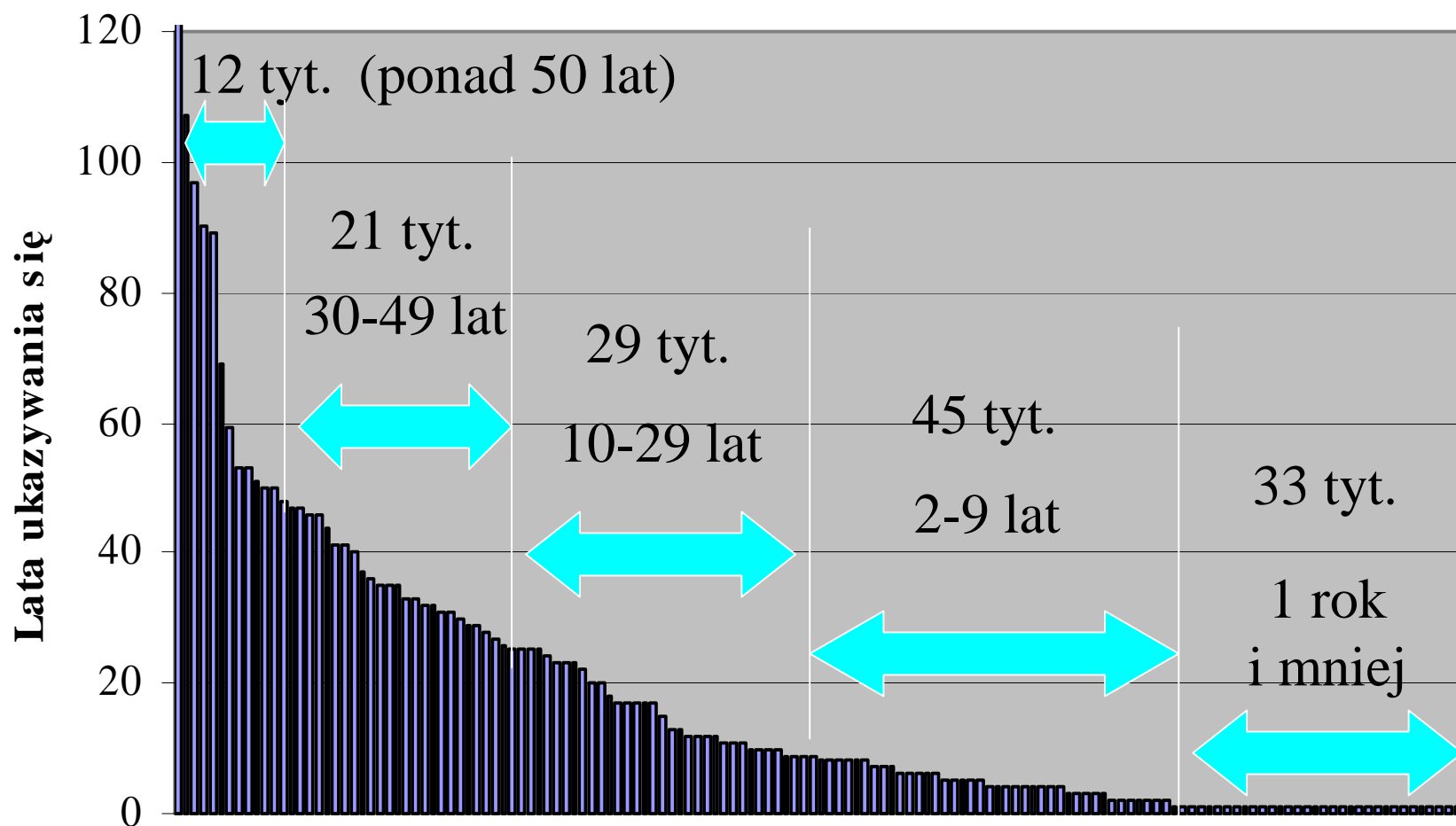
Kraków 16

Poznań 13

Wilno 9

Inni 40

Żywotność gazet (do 1918 r.)



Żywotność gazet

Najstarsze gazety (liczone w 1918 roku)

- ❑ „Gazeta Warszawska” (1774-1935) - 144 lata
- ❑ „Gazeta Lwowska” (1811-1939) - 107 lat
- ❑ „Kurier Warszawski” (1821-1939) - 97 lat
- ❑ „Dziennik Powszechny Krajowy” (1828-1931) - 90 lat
- ❑ „Kurier Polski” (1829-1931) - 89 lat
- ❑ „Czas” (1849-1939) - 69 lat
- ❑ „Dziennik Poznański” (1859-1939) - 59 lat
- ❑ „Gazeta Narodowa” (1862-1915) - 53 lata
- ❑ „Gazeta Krakowska” (1796-1849) – 53 lata
- ❑ „Gazeta Toruńska” (1867-1921) – 51 lat



Gazety w rozwoju historycznym

- ❑ Gazety polskie do 1795 roku
- ❑ Gazety polskie w latach 1795–1815

- ❑ Królestwo Polskie i ziemie zaboru ros. 1815–1830
- ❑ Królestwo Polskie i ziemie litewsko-ruskie 1832-1864
- ❑ Królestwo Polskie i ziemie zaboru ros. 1865-1914

- ❑ Kraków 1815-1846
- ❑ Galicja 1815-1866
- ❑ Galicja 1867-1914

- ❑ Zabór pruski 1815-1914
Wielkopolska, Warmia i Mazury, Pomorze i Kujawy, Śląsk



Gazety polskie do 1795 roku (1)

- ❑ Gazety ulotne („Pocztą Królewiecką” 1719?)
- ❑ Przywilej prasowy pijarów (1729-1736)
 - ❑ „Kurier Polski” (1729-) – red. J. Naumańskiego
 - ❑ „Uprzywilejowane Wiad. z Cudzych Krajów” (1730-)
- ❑ Przywilej prasowy jezuitów (1736-1773)
 - ❑ kontynuacja pism Naumańskiego



Gazety polskie do 1795 roku (2)

- Przywilej prasowy ks. S. Łusiny (1774-1793)
 - „Gazeta Warszawska” (1774-)

- Prasa Sejmu Czteroletniego i powst. kościuszkowskiego
 - 9 tyt. (J. U. Niemcewicz, K. Malinowski, T. Podlecki, F. K. Dmochowski, F. K. Siarczyński)

Uwagi: system koncesyjny, nakłady 500-1500 egz., wyd. 2-4 x tyg.; pierwszy dziennik „Gazeta Rządowa” 1794



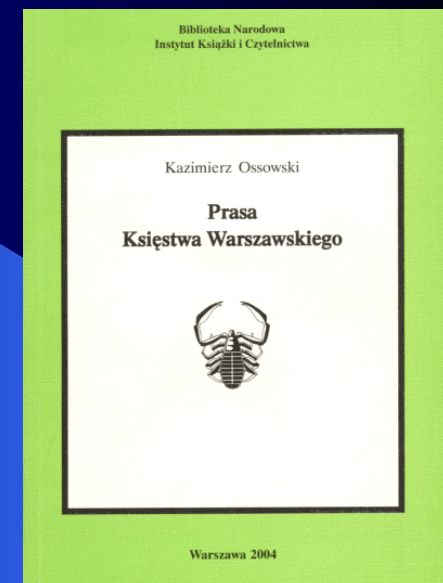
Gazety polskie 1795–1815 (1)

Dominacja gazet warszawskich - pisma kontynuowane:

- ❑ „Gazeta Warszawska”
 - ❑ red. A. Lesznowski

- ❑ „Korrespondent Narodowy i Zagraniczny” (do 1830)
 - ❑ red. K. Malinowskiego

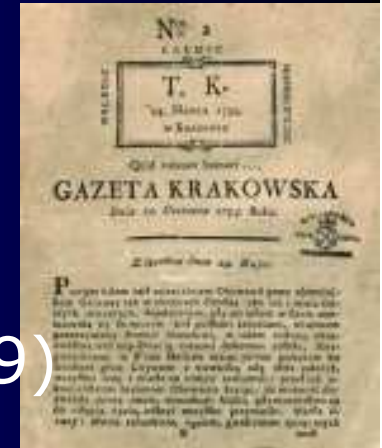
- ❑ Skromne nakłady 500-1000 egz.
- ❑ Ścisła cenzura



Gazety polskie 1795–1815 (2)

Inne ośrodki:

- ❑ Wilno: „**Kurier Litewski**” (1796-1840)
- ❑ Kraków: „**Gazeta Krakowska**” (1796-1849)
- ❑ Lwów: „**Dziennik Patriotycznych Polityków**” 1792-1798
 - ❑ „**Gazeta Lwowska**” (1811-1939)
- ❑ Poznań: „**Gazeta Południowo-Pruska**” (1794-1806)
 - ❑ „**Gazeta Poznańska**” (1806-1815)
 - ❑ „**Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego**” (1815-
- ❑ Bydgoszcz (2 tyt.)



Królestwo Polskie 1815–1831

Intensywny rozwój prasy
156 tyt. w jęz. polskim (w tym 29 gazet)

Pisma kontynuowane:

- ❑ konserwatywna "Gazeta Warszawska" (Lesznowscy)
- ❑ patriotyczna "Gazeta Korrespondenta Warsz. i Zagr."

Nowe:

- ❑ Gazety B. Kicińskiego: „Gazeta Codzienna Narodowa i Obca” (1818-1819), „Orzeł Biały” (1819-1820),
„Kurier Warszawski” (1821-1939)
- ❑ Kilka innych (red. M. Mochnecki, A. T. Chłędowski)
- ❑ Prasa powstania listopadowego

Królestwo Polskie 1832–1864 (1)

Zahamowanie rozwoju prasy

- 185 tyt. w jęz. polskim (głównie w Warszawie - 130)

Po powstaniu z 22 gazet zostały tylko dwie:

- "Gazeta Warszawska" (Lesznawscy)
- „Kurier Warszawski” (L. A. Dmuszewski)

Inne

- Gazety T. A. Chłędowskiego
- „Gazeta Codzienna” (1831-1861)
- Dwie gazety rządowe

Królestwo Polskie 1832–1864 (2)

Istotne zmiany w latach 50. XIX wieku. Konkurencja:

- ❑ „**Dziennik Warszawski**” (1851-56 H. Rzewuskiego)
- ❑ „**Gazeta Warszawska**” (Lesznowscy)
- ❑ „**Gazeta Codzienna**” (1831-61) E. Miaskowskiego, potem L. Kronenberga (red. J. I. Kraszewski od 1859)

❑ Przeobrażenia w dziennikarstwie:

- ❑ profesjonalizacja w zawodzie;
- ❑ honoraria autorskie;
- ❑ nowe techniki druku;
- ❑ istotny wzrost jakości i nakładów (6-7 tys. egz.)

❑ Wzrost roli publicystów:

J. I. Kraszewski, J. Korzeniowski, J. Kaczkowski;
F. Skarbek, K. Koźmian, E. Odyniec



Królestwo Polskie 1865–1914 (1)

Po powstaniu mimo utrudnień postępuje rozwój prasy, szczególnie w Warszawie:

- 1864 r. – 20 tyt.;
- 1885 – 80 tyt.;
- 1904 – 140 tyt.

Następuje też wzrost znaczenia prasy politycznej

Warszawskie bulwarówki:

- **„Kurier Warszawski”** (telegraf; od 1883 - 2 x dzien.)
 - nakł.: 1883 -12 tys.; 1896 – 25 tys.; 1909 – 33 tys.
- „Kurier Codzienny” (1865-1905) – 5-6 tys.
- „Kurier Poranny” (1881-1939) – od 1909 – 24 tys. egz.

Królestwo Polskie 1865–1914 (2)

Warszawskie gazety informacyjno-polityczne, m.in.:

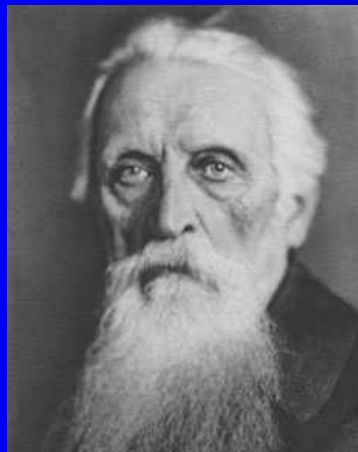
- „**Gazeta Warszawska**” (od 1906 związana z ND)
- „**Gazeta Polska**” (1861-1907) – (do 1863 red. J. I. Kraszewski, od 1906 red. R. Dmowski) – nakł. 12 tys.
- „**Goniec Poranny**” i „**Goniec Wieczorny**” (1903-1918) – 50 tys. egz. (oba wyd.) – organ frondy z ND
- „**Gazeta Handlowa**” (1864-1905) – pierwsza gazeta ekonomiczna



Królestwo Polskie 1865–1914 (2a)

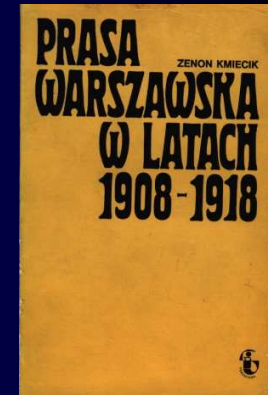
Warszawskie gazety informacyjno-polityczne...

- **„Nowiny”** (1877-1883) – organ pozytywistów, red. A. Świętochowski, potem B. Prus.
- **„Słowo”** (1882-1914) – red. H. Sienkiewicz (*Trylogia*) – 12 tys. egz.



Królestwo Polskie 1865–1914 (3)

Zniesienie cenzury prewencyjnej w 1905 r.
Eksplzja prasy politycznej.



Warszawa:

Endecja: „Gazeta Polska” (do 1907), „Goniec Poranny i Wieczorny” (do 1918), „Gazeta Warszawska” (do 1939) i radykalna „Gazeta Poranna 2 Grosze” (1912-1925)

Socjaliści: „Nowa Gazeta” (do 1918)

Konserwatyści: „Słowo” (do 1914) i „Kurier Polski”

Bezpartyjne: „Kurier Warszawski” i „Kurier Poranny”

Królestwo Polskie 1865–1914 (4)

Rozwój prasy prowincjonalnej po 1905:

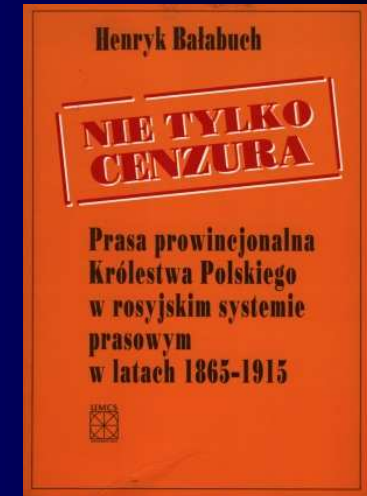
- 1905 – 22 tyt.;
- 1909 – 41 tyt.
- 1914 – 79 tyt.

Łódź:

- „Dziennik Łódzki” (1884-1892), „Goniec Łódzki” (1899-1906), „Rozwój” (1897-1914); „Kurier Łódzki” (1906-1911) nast. „Nowy Kurier Łódzki”;

Lublin:

- „Kurier Lubelski” (1865-1878), wchłonięty przez „Gazetę Lubelską” (1876-1911); „Polak-Katolik” (1906-1929)



Królestwo Polskie 1865–1914 (5)

Częstochowa:

- „Goniec Częstochowski” (1906-1939);
- „Gazeta Częstochowska” (1909-1918)



Kielce:

- „Gazeta Kielecka” (1870-1939);
- „Echa Kieleckie” (1906-1907)



Sosnowiec:

- „Kurier Zagłębia” (1907-1922);
- „Iskra” (1910-1919)

Inne:

- „Gazeta Radomska” (1884-1917); „Kaliszanin” (1870-1892), nast. „Gazeta Kaliska” (1893-1939) i in.

Królestwo Polskie 1865–1914 (6)

Wilno:

- ❑ „Kurier Wileński” (1841-1863), zastąpiony od 1864 rosyjską gazetą „Vilenskij Vestnik”;
- ❑ konserwatywny „Kurier Litewski” (1905-1915) – w red. m.in. E. Orzeszkowa; przejściowo pt. „Kurier Wileński”
- ❑ gazety endeckie: „Dziennik Wileński” (1906-1907); „Goniec Wileński” (1908-1910), „Goniec Codzienny” (1910-1911);
- ❑ bezpartyjne „Gazeta 2 Grosze” (1910-1911), nast. pt. „Gazeta Codzienna” (1911-1914)

Kraków 1815-1846

Wolne Miasto Kraków

- ❑ „Gazeta Krakowska” J. Maja (1794-1849)
- ❑ Gazety K. Majeranowskiego:
 - ❑ „Pszczółka Krakowska” (1819-1823),
 - ❑ „Krakus” (1822-1823);
 - ❑ „Kronika Codzienna” (1823)
 - ❑ „Goniec Krakowski” (1828-1831);
- ❑ Efemerydy:
 - ❑ „Dziennik Krakowski” (1832) red. J. Wyleziński,
 - ❑ „Kurier Krakowski” (1834-1835) A. Tessarczyka



Galicja 1815-1866 (1)

Lwów:

□ „Gazeta Lwowska” (1811-1939)

- zał. przez Kratterów
- 1814 przywilej na ogł. rząd.
- 1848 zakupiona przez rząd;
- nakład 1-2 tys. egz.



□ Gazety okresu Wiosny Ludów (6 tyt.) „Dziennik Narodowy”; „Gazeta Narodowa” i in.

- Red. m.in. L. Korecki, K. Szajnocha, W. Pol, J. Dobrzański, L. Rzewuski, B. Trentowski

□ Liberalny „Dziennik Polski” (1861-1862) – red. F. Ziemiałkowski, M. Pawlikowski i F. Smolka

Galicja 1815-1866 (2)

Kraków po rewolucji 1846

- ❑ Istniejące gazety:
 - ❑ „Gazeta Krakowska” (1796-1849)
 - ❑ „Jutrzenka” (1848-1849)

- ❑ konserwatywny „Czas” (1849-1939)
 - ❑ w red. M. Mann, A. Szukiewicz, K. Sobolewski, K. Kłobukowski, L. Chrzanowski
 - ❑ wysoki poziom publikacji
 - ❑ liczne dodatki



Galicja 1867-1914 (1)

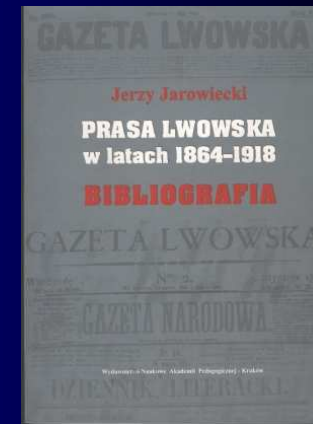
Konstytucja z 1867 r. przyniosła względną wolność prasy (zniesiono system koncesyjny)

Burzliwy rozwój prasy (1867-1918)

- ❑ Lwów – 1119 tyt.
- ❑ Krakowie – 1091 tyt.

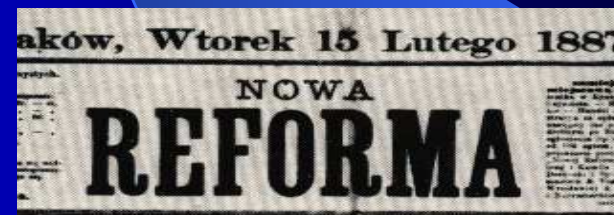
Gazety informacyjno-polityczne:

- ❑ konserwatywne: „Gazeta Lwowska” (1811-1939); „Gazeta Narodowa” (1862-1915); lwowski „Dziennik Polski” (1869-1916), przede wszystkim „Czas” (1848-1939; 4-7 tys. egz.; znani publicyści: S. Smolka, S. Estreicher, I. Chrzanowski, L. Siemieński, P. Popiel, J. Szujski i in.)



Galicja 1867-1914 (2)

- gazety liberalno-demokratyczne:
 - **„Kraj”** (Kraków; 1869-1874),
 - red. S. Służewski, K. Chłapowski i L. Gumplowicz
 - publicyści: A. Asnyk, M. Bałucki, K. Chłędowski, W. Dzieduszycki, J. I. Kraszewski, K. Libelt, M. G. Pawlikowski, J. Szujski
 - **„Nowa Reforma”** (Kraków; 1882-1928);
 - **„Słowo Polskie”** (Lwów; 1895-1934) i in.



Galicja 1867-1914 (3)

- gazety chadeckie:
 - „Głos Narodu” (Kraków; 1893-1939),
 - „Gazeta Codzienna” (Lwów; 1908-1939) i in.
- gazety socjalistyczne:
 - „Naprzód” (Kraków; 1892-1939) i in.
- prasa bulwarowa:
 - „Nowiny dla Wszystkich” (Kraków; 1903-1905)
 - „Ilustrowany Kurier Codzienny” (Kraków; 1910-1939)



Zabór pruski 1815-1914 (1)

Gazety poznańskie

- „Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego” (1815-1865)
= „Zeitung des Grossherzogthums Posen” (1815-1848),



- W 1848 r. zniesiono cenzurę prewencyjną, zaś w 1885 opłaty stemplowe
- „Goniec Polski” (1850-1851); „Dziennik Polski” (1849-1850); „Wielkopolanin” (1848-1850); „Wiarus” (1849-1850)

Zabór pruski 1815-1914 (2)

Gazety poznańskie:

- ❑ liberalny „**Dziennik Poznański**” (1859-1939), 3 tys. egz., adres. do ziemiaństwa (zał. przez H. Cegielskiego);
- ❑ liberalny „**Orędownik**” (1871-1922), nakł. do 13 tys., dla sfer drobnomieszczańskich (zał. S. Chłapowski);
- ❑ lojalistyczny „**Kurier Poznański**” (1872-1939) – organ ultramontanów (od 1906 związany z endecją – M. Sejda)
- ❑ organicznikowski „**Goniec Wielkopolski**” (1877-1932)
- ❑ „**Wielkopolanin**” (1883-1939) dziennik dla ludu o orientacji katolicko-narodowej

Zabór pruski 1815-1914 (3)

Gazety na Warmii i Mazurach:

- ❑ „Gazeta Lecka” (Giżycko; 1875-1892);
- ❑ „Gazeta Olsztyńska” (1886-1939) – 1 tys. egz.
- ❑ „Gazeta Ludowa” (Ełk, Szczytno; 1896-1902)
- ❑ liczne tygodniki



Zabór pruski 1815-1914 (4)

Gazety na Pomorzu i Kujawach:

- ❑ „Gazeta Toruńska” (1867-1921) – lojalistyczna
- ❑ „Gazeta Gdańska” (1891-1939) – lojalistyczna
- ❑ „Gazeta Grudziądzka” (1894-1939) – patriotyczna
 - ❑ drukowała najwyższy nakład w kraju – który okresowo osiągał nawet 128,5 tys. egz. (1914 r.)
- ❑ Inne:
 - ❑ antysemicki „Dziennik Bydgoski” (1908-1939);
 - ❑ narodowo-katolicki „Dziennik Kujawski” (1893-1939)



Zabór pruski 1815-1914 (5)

Gazety na Śląsku:

- głównie tygodniki
- **„Dziennik Górnośląski”** (Piekary Śl.; 1848-1849);
 - red. J. Lompa i E. Smółka
- **„Katolik”** (Chełmno; 1868-1931);
 - w 1869 r. przejęty przez K. Miarke (Królewska Huta)
- **„Gazeta Górnośląska”** (Bytom; 1874-1884) –
wyd. F. Pszyczyński

Zabór pruski 1815-1914 (6)

Gazety na Śląsku:

- Gazety koncernu A. Napieralskiego:
 - „**Dziennik Śląski**” (Bytom; 1898-1922);
 - „**Głos Śląski**” (Gliwice; 1903-1921)

- „**Gazeta Opolska**” (1890-1921) B. Koraszewskiego;

- „**Nowiny Raciborskie**” (1889-1921) J. Eckerta

- Gazety W. Korfantego (Katowice) „**Górnoślązak**” (1901-1933); „**Polak**” (1905-1926), „**Kurier Śląski**” (1907-1922)

Stan badań (1)

Syntezy IBL (red. J. Łojek)

Prace przekrojowe: Z. Kmiecik, J. Myśliński,
U. Jakubowska, B. Szyndler

Monografie:

□ Do 1795 r.: J. Łojek, J. Lankau, K. Zawadzki

□ 1795-1830: J. Łojek, W. Giełżyński, M. Tyrowicz,
A. Słomkowska, K. Ossowski

□ Królestwo 1830-1864: E. Tomaszewski, W. Giełżyński,
A. Słomkowska, A. Ślisz, A. Anculewicz

□ Królestwo 1865-1914: Z. Kmiecik, H. Bałabuch

Stan jest raczej zadawalający



Stan badań (2)

- ❑ Kraków 1815-46: I. Homola, J. Jarowiecki
- ❑ Galicja 1815-66: I. Homola, M. Tyrowicz, J. Jarowiecki
- ❑ Galicja 1867-1914: J. Myśliński, J. Jarowiecki
- ❑ Wielkopolska 1815-1914: W. Jakóbczyk, M. Kosman,
B. Kosmanowa
- ❑ Warmia i Mazury: T. Cieślak, M. Strzyżewska
- ❑ Pomorze i Kujawy: T. Cieślak, J. Banach, G. Gzella,
W. Pepliński, A. Romanow
- ❑ Śląsk: T. Cieślak, J. Glensk

Stan jest raczej zadawalający

Bibliografie i bazy danych

- ❑ Centralny Katalog Czasopism Polskich BN
 - ❑ duży, ale mało użyteczny
- ❑ Bibliografie IBL
 - ❑ J. Łojek (do 1831) - wyczerpująca
 - ❑ B. Korczak (1832-1864) - wyczerpująca
 - ❑ A. Garlicka (1865-1918) – niedoskonała
- ❑ Bibliografie regionalne:
 - ❑ K. Zawadzki (Warszawa)
 - ❑ J. Jarowiecki (Lwów)
 - ❑ M. Jakubek (Kraków) i in.
- ❑ Katalogi bibliotek: BJ, BUW, Ossolineum
- ❑ Bibliografia K. Estreichera (wyd. 2)
 - ❑ wykaz tyt. + zawartość
- ❑ Bibliografie zawartości: nieliczne

Stan mikrofilmowania

- ❑ W BN od 1962 do chwili obecnej zmikrofilmowano:
 - ❑ ok. 4 tys. tytułów gazet i czasopism
 - ❑ w tym:
 - ❑ 83 gazety warszawskie
 - ❑ 15 gazet krakowskich
- ❑ W Ossolineum – 600 tyt. (głównie druki lwowskie)
- ❑ Spośród 147 najważniejszych polskich gazet 79 (czyli 53% jest zmikrofilmowanych)



Stan jest raczej zadawalający



Stan digitalizacji (1)

- ❑ Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa
(56% obiektów to czasopisma i gazety)
Razem: 10814 numerów
- ❑ 7 ważnych tyt. wyd. do 1914 roku:
 - ❑ „Gazeta Polska” (1848-1850),
 - ❑ „Orędownik” (1871-1922),
 - ❑ „Wiarus” (1849-1850),
 - ❑ „Dziennik Poznański” (1859-1939),
 - ❑ „Kurier Poznański” (1872-1939),
 - ❑ „Gazeta Rządowa” (1794).



Stan digitalizacji (3)

- ❑ Biblioteka Jagiellońska: „Naprzód” (1895-1939)
- ❑ Cyfrowa Kolekcja Czasopism Polskich (kilkanaście tyt.)
- ❑ Prasa powstania styczniowego BN (komplet)

- ❑ Inne rozproszone zasoby

Stan wysoce niezadawalający

digitalizacja wciąż jest
w powijkach

Dziękujemy